

Farklı Yaklaşımlarla Sanat Tarihi Çalışmaları **RECAİ KARAHAN ARMAĞANI**

Editorler
Mehmet KULAZ & Ercan ÇALIŞ

Prof. Dr. Recai Karahan

1959 yılında Kırşehir Kamanda doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kaman'da, lise öğrenimini Gümüşhane'de tamamladıktan sonra 1980 yılında Konya Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümünden mezun oldu. 1987 yılında Yüksek Lisans öğrenimini, 1992 yılında Doktora öğrenimini tamamladı.

1992 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümünde Yrd. Doç. Dr. 1996 yılında aynı bölümde doçent ve yine 2002 yılında Profesörlük kadrosuna atandı. Bu süreler zarfında Güzel Sanatlar Fakültesinde Dekan Yardımcılığı, Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanlığı, Rektör Yardımcılığı, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü ve Sanat Tarihi Bölüm Başkanlığı görevlerinde bulundu. Yine bu süreler zarfında birçok akademik kurul, akademik yayın hakemliği ve yönetim kurullarında yer almıştır.

2011- 2015 yılları arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi adına Eski Ahlat Şehri Kazı Başkanlığı, 2015 - 2020 yılları arasında ise Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı Kazı Başkanlığını yapan Prof. Dr. Recai KARAHAN'ın alanıyla ilgili birçok akademik kitap, makale ve bildirileri bulunmaktadır.

ISBN: 978-625-8365-10-8

RECAİ KARAHAN ARMAĞANI

Farklı Yaklaşımlarla Sanat Tarihi Çalışmaları

Editörler: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KULAZ & Doç. Dr. Ercan ÇALIŞ

RECAİ KARAHAN ARMAĞANI

Farklı Yaklaşımlarla Sanat Tarihi Çalışmaları

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KULAZ & Doç. Dr. Ercan ÇALIŞ

Ankara 2022

*Kitaptaki makalelerin bilimsel sorumlulukları yazarlarına aittir.
Makaleler, soyadlarına göre düzenlenmiştir.*

RECAİ KARAHAN ARMAĞANI

Farklı Yaklaşımlarla Sanat Tarihi Çalışmaları

Editörler: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KULAZ & Doç. Dr. Ercan ÇALIŞ

ISBN: 978-625-8365-10-8

Basım Tarihi: Mayıs, Ankara, 2022

Genel Yayın Yönetmeni
Ahmet Deniz AĞCA

Sayfa Düzeni-Kapak Tasarım
Nurhan AY - Doktorant: Ahmet ERK & Duygu DANIŞ

SEKRETERYA
Ahmet ERK

Baskı & Cilt
Berikan Ofset Matbaa
Ergazi Mh. 2306 Sk. No: 70 Y.Mahalle-Gersan/ANKARA

BERİKAN YAYINEVİ
Kültür Mah. Kızılırmak Cad. Gonca Apt. No: 61/6 Çankaya-Kızılay/ANKARA
Tel: (0312) 232 62 18 - Fax: (0312) 232 14 99

© Copyright 2022,

BERİKAN YAYINEVİ SERTİFİKA NO: 47109

Bu baskının bütün hakları yazarına aittir. Yazarın yazılı izni olmaksızın, kitabının tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

RECAİ KARAHAN ARMAĞANI

Farklı Yaklaşımlarla Sanat Tarihi Çalışmaları

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Gülsen BAŞ

Doç. Dr. Ercan ÇALIŞ

Doç. Dr. Oktay BAŞAK

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KULAZ

Dr. Öğr. Üyesi Osman AYTEKİN

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet TOP

Dr. Öğr. Üyesi Yalçın KARACA

Dr. Öğr. Üyesi Tahsin KORKUT

Dr. Öğr. Üyesi Güler YILMAZ

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül BEKMEZ

Araş. Gör. Hüseyin ŞAN

İÇİNDEKİLER

GÜRCİSTAN'IN MÜZECİLİK GELENEĞİ İLE TÜRKİYE MÜZECİLİK OL- GUSUNUN KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRMESİ / Osman AYTEKİN - Gülcan ÖZBEK	1
HAKKÂRİ YÖRESİNDE DOKUNAN LÜLEPER KİLİM ÖRNEKLERİ ÜZE- RİNE BİR DEĞERLENDİRME / Osman AYTEKİN - Şirvan KILIÇ	41
HAYAT AĞACI MOTİFİNİN ANADOLU- TÜRK KİLİMLERİNE YANSIMA- LARINDAN ÖRNEKLER / Hacer ARSLAN KALAY - Eda KILIÇ	61
TARİHİ ÇEVRE: KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINDA MÜZELER / Oktay BAŞAK - Yaşar ÖZRİLİ	89
ANA HATLARIYLA GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARI / Ercan ÇALIŞ.....	103
DUBLİN CHESTER BEATTY LIBRARY'DA YER ALAN DİVAN-I HİDA- YET NÜSHASI VE MİNYATÜRLERİ / Ercan ÇALIŞ - Esra POLAT KARS....	117
İRAN-SANANDAJ MÜZESİ'NDE BULUNAN BİR GRUP KAÇAR (KAJAR) MÜHRÜ / Murat ÇABAZ	131
KARS MÜZESİ'NDE BULUNAN OSMANLI DÖNEMİNE AİT BİR GRUP BİLEZİK / Ahmet ERK	145
ABBASİ DÖNEMİ ALTIN SİKKE ÖRNEKLERİ ÜZERİNE EPİGRAFİK BİR DEĞERLENDİRME / Emre GÜNAY - Fırat ALLAK	161
ŞIRNAK/İDİL İLÇE MERKEZİNDEKİ SÜRYANİ KİLİSELERİ / Yalçın KA- RACA - Hüseyin ŞAN	199
TURABDİN'DE BİR HAÇ MANASTIRI DEYRO D'SALİBO / Tahsin KOR- KUT - Ufuk ELYİĞİT - Elif GÜL	243
AHLAT MEYDAN MEZARLIĞI'NDAKİ MEZAR TAŞLARININ KİTABE DÜZENİ VE İÇERİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME / Mehmet KU- LAZ	271
AHLAT'TA KAZI VE RESTORASYON ÇALIŞMALARI / Mehmet KULAZ - Duygu DANİŞ	291

BİTLİS ETNOGRAFYA MÜZESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME / Mehmet KULAZ - Hatice ENGİN	309
AHLAT MEYDAN MEZARLIĞI'NDAKİ MEZAR TAŞLARINDA BULUNAN SANATKÂR KİTABELERİNİN TAŞIDIĞI BİLGİLER BAĞLAMINDA HUFEYL BİN VEYS (ÜVEYS) İMZALI MEZAR TAŞLARI / Selami REİSOĞLU	329
SİVAS KİLİMLERİ / Ebru SUBAŞI	347
İSTANBUL DENİZ MÜZESİ'NDE 19. YÜZYILA AİT AHŞAP GEMİBAŞ FİGÜRLERİNİN YAPIM TEKNİĞİ, ANLAM VE ÜSLUP BAKIMINDAN İNCELENMESİ / Mehmet TOP - Aytaç AKINAY	367
KONUTTAN MÜZEYE: İSTANBUL AKARETLER MUSTAFA KEMAL 2010 MÜZESİ ÖRNEĞİ / Mehmet TOP - Ayşenur SEZGİN ÖZRİLİ	389
SAKIP SABANCI MARDİN KENT MÜZESİ DİLEK SABANCI SANAT GALERİSİ'NDE BULUNAN AHŞAP BASKI KALIPLARI ÜZERİNE İNCELEME / Mustafa YILDIRIM	407

TARİHİ ÇEVRE: KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINDA MÜZELER

Oktay BAŞAK*

Yaşar ÖZRİLİ**

Giriş

Tek tanrılı inançların yavaş yavaş varlığını hissettirmeye başladığı dönemlerde, özellikle dini inanca bağlı olarak, geçmiş değeri olan alanları koruma anlayışı gelişmiştir. Avrupa’da özgür düşünce ortamının gelişmesine binaen Antik Roma İmparatorluğuna ait onarım görmesi gereken mimari dokunun restore edilmesi vb. kararname hazırlanmıştı. Bu girişimler, politik ve inanç bazlı gerçekleştirime motivasyonu içermekteydi. 17. yüzyıl da İskandinav ülkelerine de yayılan bu bakım, koruma fikirleri, belirli yasalara bağlanmaya başlanmıştı (Güler ve Ekinci, 2010: 4).

Yenişehirlioğlu (2002),“Avrupa’da aydınlanma döneminde, ilişkilerin daha bilinçli ve akılcı bir yön aldığı, sözlü efsaneler ve ilkel törelerin yenilediğini, karnavallar aracılığıyla oluşturulan aidiyet duygusu, topografya çalışmaları gibi ölçümlere dayalı yöntemler kullanılarak bilimsellik kazandığını, çevre ve doğa insanın kontrolüne girdiğini dile getirmiştir. Ayrıca, kent ve park ölçümlerinin önem kazandığını, bireyin yaşadığı evrensel ortamın nasıl sınırlı olduğunun, yerel bir ortamda yeniden üretilebileceğinin gelişimini” vurgulamıştır(s.69).

Hem yönetimin temel birimlerinden olan hem de korumanın birimlerinden olan sit kavramı, “kültürel miras alanında geçmiş tarihlerden bugünlere dek uzanan çeşitli uygarlıkların malı olup, yaşadıkları devirlerin mimari, sosyal, ekonomik, ve benzeri unsurlarını yansıtan şehir ve kent verileri, kültür varlıklarının çoğunlukta görüldüğü toplumsal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi olayların vuku bulduğu yerler ve saptanmış tabiat özellikleri ile muhafaza edilmesi gerekli alanlar” şeklinde tanımlanmaktadır (İsmep,2014: 36). Tarihi çevre; geçmiş uygarlıklardan kalan, taşınamayan kalıntıların olduğu, çoğunlukla yerle-

*Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü. Van-Türkiye.

**Doktora Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, yozrili@gmail.com. Van- Türkiye.

şim alanlarını kapsayan yerlerdir. İnsanlık tarihinin yerleşik yaşama geçtiği tarih öncesi dönemlerden bu yana, insanlar yaşadıkları yerde mutlak surette bir iz, bir kalıntı, taşınabilir veya taşınamaz nesneler bırakmışlardır (Hacısalıhoğlu, 2013: 15). Kültürel mirasın somut unsurlarından sadece tarihi önemi büyük veriler olması dışında, bu öğelerden bir felsefik anlam çıkartmak gibi daha teorik yaklaşımlar da söz konusudur. Şöyle ki: “Tarih öncesi ve tarihi devirlerine ait kültür varlıkları, İnanç, Güzel sanatlar, kültür ve bilim ile ilgili tarihi dönemler veya tarih öncesine ait toplumsal hayata aktarılmış, kültürel ve bilimsel bakımdan orijinal değer atfeden toprak üstünde, su altında, yer altında bulunan değerlerdir. Tabiat varlıkları; “Tarih öncesi ve sonrası, jeolojik devirlere ilişkin nadir bulunmaları veya nitelikleri ve estetik özellikleri açısından korunması gerekli, yer altı, toprak üstünde, ya da su altında bulunan kıymetlilerdir.” şeklinde ifade edilmektedir (İsmep,2014: 36).

Kültür varlıklarına sahip çıkılması, sonraki nesillere sağlıklı devredilmesi hususu, uzun vadeli planlamalarla, bir önceki asırdan itibaren ülkeler arası mutabakatlar, kanunlar ve yönetmeliklerle küresel meseleler konusu olarak gündeme getirilmiştir. Sonuçta varılan nokta, uygarca bir davranışın olumlu neticeleri olarak değerlendirilmektedir. Koruma faaliyetlerinde devamlılık konusu için toplumsal iç görümlere ve erken yaşlardan itibaren kazandırılacak eğitimlere ihtiyaç duyulmaktadır (Altunsoy, 2005: 5). Tarihi çevreyi koruma düşüncesinin fikirselsel ve fiili aşamaları bulunmaktadır. Başka bir söylemle koruma anlayışı; ekolojik prensipleri, görüşleri, ifade eden çevrelerin, görüşlerini hayata entegre etme gayretleri olarak görülebilmektedir. Dolayısıyla çevre koruma bilinci, sistemli organizasyonel altyapısı olan uygulamaların somutlaştırılması suretiyle temellendirilebilir bir unsurdur (Ay, 2010: 77). Canlılar, bütün eylemlerini doğal ortamlarında sergilemektedirler. Bu açıdan beşeri varlıkların hayatlarını devam ettirebilmeleri bir doğal istikrar gereklidir. Buda insanın tabiatla olan etkileşiminin doğurduğu sonuçtan kaynaklanmaktadır (Altunsoy, 2005: 5).

Tarihi çevre, doğal çevrenin korunmasının hemen akabinde insanların kültürel eylemlerinin somut ve somut olmayan simgelerinin öneminin farkındalığı ve korunmasının sürdürülebilirliğine olan yaklaşımların gerekliliğidir.

Uçar (2014), Türkiye’ nin UNESCO tarafından tertiplenen “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi” ‘ne imza atmış ve koruma konusunda eğitim ve tanıtma programları yapmayı kabul etmiştir. Bu çerçevede, “Türkiye Cumhuriyeti, toplumda koruma bilincinin geliştirilmesinin ve eğitimde koruma konusunun yer almasının gerekliliğini kabul etmiştir. Bu doğrultuda, ulusal kültürünü özümsemiş, farklı kültürleri yorumlayabilme becerisine sahip bireyler

yetiştirmeyi temel amaçlarından biri olarak belirleyen Milli Eğitim Sistemi, ilköğretim düzeyinde kültürel değer ve kültürel varlık kavramlarını program kapsamına almıştır” (s. 86).

Küresel bakış açısı ile topluma daha yakın, ana teması insan olan çağdaş müzelerin, üzerine en çok eğildikleri konulardan biri de tarihi çevrenin korunmasında kendilerini nasıl konumlandıkları unsurudur. Bölgesel ya da daha evrensel problemlere karşı farkındalık yaratmak adına sık sık gündem yaratan müzeler, kültürel mirasın somut içeriklerinin sürdürülebilir politikalarla yaşatılması için önemli bir bilinç oluşturmaktaki çabaları giderek artmaktadır. Müzeler sergi, eğitim, panel, söyleşi, yarışma, bilimsel proje çalışmaları vb. etkinliklerle eser koruma bilincinin halka kazandırılması için girişimlerde bulunabilmektedir. Bu vesileyle tarihi çevrenin korunmasında müzelerin rolü çalışması ile konuya vurgu yapılmaktadır.

Tarihi Çevre

Tarihi çevre, ilk olarak 1960'lar ve 1970'ler de başlatılan hareketler Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkarak önemini gün geçtikçe arttırma eğilimi göstermiştir (Chakrabarti, 2006). Tarihi çevre: Bir canlı varlığın yaşam şartları ve bulunduğu ortam diye nitelendirilebilir (Ceran,2003: 4). Sadece insanoğlunun değil, diğer canlı varlıklarında yaşama dair birtakım kalıntıları tarihi çevreyi meydana getirmektedir. Geçmişten günümüze kadar yaşamış insan topluluklarının, hüküm sürdükleri coğrafyalarla anılmaları da bir gerçeği yansıtmaktadır (Altunsoy, 2005: 4). İnsanoğluna ait taşınamaz olan varlıklar, kültür bakanlıklarının sorumluluğunda bulunan yetkili birimlere bağlı olarak muhafaza edilmektedir. Taşınabilir kültür varlıkları ise müze ve koruma altına alınmış mekânlarda ve özel olarak düzenlenmiş ortamlarda muhafaza altına alınmaktadır (Hacısalıhoğlu, 2013: 15). Peş peşe süregelen uygarlıkların, yoğun rezervleri, kümülatif olarak devam etmiştir (Altunsoy, 2005: 4). Bilimsel kazı çalışmalarıyla açığa çıkarılmış ya da hâlihazırda ortada olan bulgular, tarihi dokunun korunması maksadıyla resmi otoriteler tarafından işleme alınan sit alanlarıdır. Kaçak kazıların ve eser kaçakçılığının önüne geçmek maksadıyla, bunun yanı sıra bilinçli ya da bilinçsizce macera uğruna eserlere yönelik zararları minimum seviyeye indirmek gayeleriyle, farklı yöntemler uygulanmaktadır (Hacısalıhoğlu, 2013: 15). Tarihi çevre koruma faaliyetleri, planlama açısından kapsamlı ve genel olarak tasarlanmaktadır. Habitatlardan, tarihi çevreyle ilgili ana temalara kadar tüm konular masaya yatırılmaktadır. Tarihi çevre koruma planlamaları, disiplinler arası bir alan olduğu için aynı zamanda hem beşeri bilimlerden

hem de doğa bilimlerinden geniş ölçüde yararlanan bir çalışma sahasıdır (Chakrabarti, 2007).

Sarat projesi

Türkiye’ de Kültür varlıklarının korunması amacıyla hizmet veren bir kuruluş olan Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü, SARAT (İngilizce’ Safe guarding Archaeological Assets of Turkey, Türkiye'nin Arkeolojik Varlıklarının Korunması) Projesi adını verdiği bir çalışma başlatmıştır. Bu proje, arkeolojik eserlerin muhafaza edilmesini ve bu yönde kamuoyunda ciddi bir iç görü oluşturmayı hedeflemektedir (“Arkeolojik farkındalık için yeni yollara ihtiyaç var, 2019”). ICOM, Uluslararası Müzeler Konseyi İngiltere temsilcili ve Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi arasında kültürel miras koruma konularındaki farkındalık eğitimleri çevrimiçi olarak verilmektedir (“Sarat Projesi Yeni Dönemde Başlıyor”). Bunlara ek olarak arkeolojinin halka açılması, toplumsal arkeoloji vurgusu ile tarihi çevrenin korunması planlamaları araştırılmaktadır. SARAT, mevcut eser koruma ve arkeoloji bilimi ile toplum arasında köprü kurmayı hedeflemektedir. SARAT grubunun gerçekleştirmiş olduğu çalışmalarda, alınan neticelere bakıldığında toplumda arkeoloji bilimine yönelik bir eğilim olduğu fakat yeterli bir bilgi sahibi olunamadığı tespit edilmiştir (“Arkeolojik farkındalık için yeni yollara ihtiyaç var, 2019”).

Müzelerin Tutumu

Müzeler, geçmiş yaşantıları günümüz ile ilişkilendirmeyi sağlayan (Erşen, 2013: 1) kültürel değeri olan birikimin geçmişi öğrenmek, tarihsel dönemlerin kronolojisini, mimari bulgularını öğrenmek adına ve dolayısıyla sonraki kuşaklara aktarmak için yeni bir bakış açısıyla, yorumlayarak korumak anlayışıdır. Tarihi eserlerin korunması çalışmalarında, sosyal yaşamın en hareketli noktalarında kültürel değerlerin neden önemli olduğu konusu, müzeler yoluyla aktarılmaktadır. Tarihi değere sahip nesneleri ve eserleri saptayan, muhafaza eden, değerlendiren, ilmi metotlarla sergileyen, bilimsel araştırmalar yaptıran, koruyan, tanıtan, sergileyen, toplumun entelektüel birikimine aracılık eden, sanatsal estetik konularda halkı bilinçlendiren, halk eğitimi için program belirleyen kurumlardır (“Müzeler ve Tarihi Eserlerimiz Hakkında Bilinmesi Gerekenler”). Bunun dışında, kültürel miras ürünü mimari eserler onarılarak, yenilendikten sonra birçoğu müze olarak tekrar ziyarete açılmaktadır (Karataş,2011: 9). ICOM, bazı tarihlerde toplumsal değişimlere paralel olarak müzebilimle ilgili ta-

nımsal güncellemelerde bulunmaktadır. Şöyle ki, müzelerin toplumla bütünleşen daha kapsayıcı, özelliklerinin bulunması yönünde tanımlarını sıklaştırmaktadır. ICOM, müze tanımında “müzenin, bünyesinde sanatsal, teknik, bilimsel, tarihi veya arkeolojik malzeme bulunduran, hayvanat ve botanik bahçelerinin koleksiyona dâhil edildiği bir mekân olduğunu vurgulamış, genel olarak halka açık tüm koleksiyonları içeren kültür kurumlarını müze olarak” ele aldığı bu tanımı, 1946 tarihinde yapmıştır. ICOM, müzeyi, “tarih, sanat, teknoloji, bilim, nitelikli eserleri halkın yararlanması için elde tutma ve özellikle tabiat varlıkları (sualtı bitkiler, canlıları, vb.) nesneler gibi koruma altına alan sürdürülebilir hedefleri olan bir kurum olarak nitelendirmesini” de 1951’de yapmıştır. Toplum ve eğitim kavramlarına da ilk defa vurgu yapılmıştır. Bugün, müzeler modern eğitim düşüncesiyle beraber okul dışı bilgilenme platformları şeklinde nitelendirilen alanlar olarak ele alınmışlardır (Karadeniz ve Özdemir, 2018: 160). 139. ICOM Yönetim Kurulu oturumunu Paris’te gerçekleştiren, müze kavramı için yeni bir tanım yayınlamıştı. Güncellenen yeni müze değerlendirilmesinde: “Kapsayıcı, çok sesli, eşitlikçi, uluslararası platformlarda iletişim halinde bulunan şekilde nitelendirilen yeni müze yapılanmalarını, bugününü ve dününü konu edinen hususlardan bahsetmektedir. Bu tanımı da 2019 senesinde gerçekleştirerek duyurmuştur. Müzelerin daha şeffaf, tüm faaliyetlerini insan ögesini merkeze alarak oluşturma gayreti içerisinde olan bir tanımla güncellemektedir. Ayrıca, kültürel bulguların her türlüşünü, muhafaza etmek, korumak, incelemek, teşhir etmek, öğretim aracı haline getirmek, için tüm paydaşlarla beraber hareket etmektir (“ICOM, 2019”). Bu söz konusu tanımdan da görüldüğü üzere, müzelerin muhafaza ettikleri eserleri insanoğlu adına eşit oranda temsil etme kabiliyeti ile diye nitelendirmektedir. Buradaki amaç koruma ve onarım, bakım vb. faaliyetleri daha demokratik ilkelerle uygulama politikaları gütmesidir.

Bugün artık müzeler, somut kültürel mirasın bulunduğu alanlar dışında, somut olmayan kültürel mirasın da sergilendiği; bilgi kavramını, bilimi, inançları, becerileri, gelenekleri, kısacası enformatif olarak kabul edilen her şeyi kapsayan yapılar olarak açıklama buluyor (“Somut Olmayan Kültürel Miras”). Toplumda kültürel mirasın korunması konusunda yerel ya da küresel anlamda, farkındalık yaratılması ve bilinirliğin artması anlamında müzelere çeşitli görevler verilmektedir (Nalcioğlu, 2017: 336). Müze izleyicileri, sosyal kurumlarda etkilere geçerek meydana gelen, çift taraflı iletişimden kendi hakkına düşeni alarak boyut değiştiren yaşayan alanlara evrilen “müze” kavramı, şöyle açıklanıyor: Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL) ve Türkiye Kalkınma Bankası (TKB)’nin rehber yayınlar serisi dâhilinde yayımlanan “Kent

Tarihi Arşivleri ve Müzeleri” yayınında: Nesnenin odakta olduğu anlayıştan uzaklaşan müzeler, çok amaçlı yapılar topluluğu (arşiv, kütüphane vb.) şeklinde tasavvur edilmektedir. Faal olarak proje ve veri üreten, kurumlara dönüşmüş, kentin merkez noktaları haline gelmeye başlamışlardır. Yeryüzünde, hafıza mekânları kendi sahalarında önemli değişimlerin zuhur ettiği bu dönemde, müze kavramı bilgi ve belge yönetim alanlarının, oluşturduğu yaşayan hafıza platformları olarak, tarihi birikimin korunmasında, halk eğitimde ve toplumsal iletişimde önemli görevler edinmesi gereken kurumlar olarak ortaya çıkmaktadır” (“ÇEKÜL”). Bu bağlamda Mardin Müzesi, düzenlediği müzede öğrenme programları ile hizmet verdiği halka yönelik aktiviteler belirlemiştir. İnsanla müze arasında bir köprü kurmuş ayrıca, somut ve somut olmayan kültürel birikimin muhafaza edilmesi hususunda gündem olmaya çalışmıştır (“ÇEKÜL”). Değerlerinin bilincinde ve farkında olan sosyal çevrelerin, kendi kültürel değerlerine artık sahip çıkabilmesi gerekmektedir. Toplumların temel felsefelerinin yavaş yavaş biçimlendiği erken çocukluktan ortaokul dönemlerine kadar nitelikli bir kültür bilinci meydana getirmek tarih bilinci oluşturmak ve kültürel mirasına duyarlılık geliştirmek eğitimin temel prensiplerinden birisidir (Yılmaz vd. 2018). Bu müzede, bahçe bölümünde bir arkeopark tasarlanmış ve müzede bir eğitim salonu oluşturmuştur. Arkeoparkta eğitim çalışmaları ile bireylerde kültür varlıklarının keşfi, sevdirmesi, koruma, sürdürülebilirlik bilincinin geliştirilmesi gayeleriyle etkinlikler yapılmıştır. Zira eserleri tanıma, önemini kavratma, adalet duygusu gelişmiş, ötekileştirmeden, tercihlere saygı gösteren, eşitlikçi, paylaşımcı ve kendini tanıyan, müze kültürüne vakıf, kuşaklar yetişmesi amaçlanmıştır (“Müzeler”).

Tarihi mekânlar yüzyıllarca yıl süresince farklı toplumlara ev sahipliği yapmaktadırlar. Farklı devirlere, olaylara, uygarlıklara, tanıklık ederler, değişik işlevsel görevleri olan bu mimari yapılar önemli bir sosyal, kültürel bellek niteliğindedirler. Müzelerin yaygın anlamda, kültürel unsurların muhafaza altına alınması ve belli bir formasyona göre informal bilgilenme sahaları şeklinde değerlendirilmesinde, kültürel dokunun korunması eğitimi sürecinde sorumluluk üstlenmesinin gerekliliği beklenmektedir. Eğitim sürecine doğrudan müdahil olan, kişiler, müzelerde, tarihi çevrenin korunması etkinliklerine katılabilmektedirler (Yılmaz vd., 2018).

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu “ korunması gerekli taşınır veya taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları düzenlemek, yapılacak görev ve çalışmalarını düzenlemek, bu konuda gerekli prensipleri ve uygulama kararlarını alacak kurumun kuruluş ve sorumluluklarını tespit etmek olan

2863 sayılı kanun; korunması gerekli taşınmaz ve taşınır kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili konuları ve bunlarla ilgili gerçek ve tüzel kişilerin görev ve misyonlarını kapsamaktadır” (“2863 sayılı kanun, Resmi Gazete 1983”). Türkiye’deki kültür ve tabiat varlıklarının korunması süreci ile ilgili kanun ve sonrasında yapılan kanunlar içerisinde ki değişiklikler ile beraber kanunlarla da güvence altına alınmıştır. Fakat mevcut koruma kanunlarına rağmen kültür varlıklarının hâlihazırda çeşitli fiziksel sebeplerle tahribata uğramakta ve yok olma riski altında kalmaktadır. Bu perspektiften bakılınca risk altındaki anıtsal kültür varlıklarının ve tarihi çevrenin her açıdan incelenmesi bir zorunluluk haline gelmektedir (Mecrin,2015).

Almanya’da Frankfurt’taki Senckenberg Doğa Müzesi, Oxford Doğa Tarihi Müzesi, New York Doğa Tarihi Müzesi, ABD’de Cleveland Doğa Tarihi Müzesi, Avusturya’daki Viyana Doğa Tarihi Müzesi, İngiltere’de Londra Doğa Tarihi Müzesi ve Çin’deki Pekin Doğa Tarihi Müzesi gibi müzeler, arşiv, sergi ve koleksiyon malzemeleriyle dünyanın hemen her yerinden örnekleri buluşturmaktadır (İnan,2008 ‘den aktaran, Dilligil, 2014), örneğin, 2003 yılında yüzyıllık eski bir şatodan dönüştürülen Frankfurt Almanya’daki Senckenberg Doğa Müzesi, geniş ölçekli, yeryüzü tarihine ve gelişimine dair sergisi ile Avrupa’nın sayılı tabiat bilimi koleksiyonuna sahip olmuştur. ABD’deki Cleveland Doğa Tarihi Müzesi, devasa bir doğa parkı içinde konumlanmıştır. Astronomi, jeoloji, paleontoloji, biyoloji, arkeoloji, zooloji bölümlerinde toplam 4 milyon obje barındırmaktadır (İnan,2008: 83). Fransız Guyanası bölgesinde bir koruma programı başlatmış olan Smithsonian Ulusal Doğa Tarihi Müzesi’nin öncülüğünde yapılan, bölgenin ekosistemini ilgilendiren çalışmalar tarihi ve doğal çevrenin korunmasını hedeflemektedir. Bu projeye göre, toplanılan tüm nesneleri sınıflandırılarak, tanımladığını ve tasnif ettiğini ifade etmektedir” (“Doğa ve Canlı Hayat İçin Doğa Tarihi Müzelerinin Önemi, 2019”).

Stockholm Kent Müzesi bireylere, önceki kültürlerinin gösterdiği yaşam biçimlerine yönelik özdeşlik duygusunu arttırdığı bilinen bir gerçektir. Bu sebeple Stockholm Kent Müzesi tarafından bir eğitim projesi uygulanmıştır. Benzer bir örnek te Blockmaker müzesi aynı zamanda müze evinde yaşanmıştır. Bu faaliyetlerin içeriği şöyledir: Gençler kuşaktan bireyler, belli bir zaman diliminde tarihsel dönemin bütün özelliklerini oluşturarak 1917 yılının yaşam tarzını pratik manada, yaparak-yaşayarak, deneyimleyerek öğrenmişlerdir. Eski kuşağın insanların, düşünme tarzlarını kavramışlardır (Siedel ve Hudson, 1999: 31). Mecrin, (2015),e göre “bu eğitim programının sonucu incelendiğinde bir müzenin, kalıcı öğrenmeyi sağlayarak kültürler arasında “empati kurabilme”

becerisini geliştirdiği anlaşılmaktadır. Bireylerin değer yargılarının olumlu yönde değişimi, geçmiş ile yeni kuşak arasındaki çatışmaları ortadan kaldıracak daha dengeli ve sağlıklı bir toplum oluşmasını sağlayacaktır” diye nitelendirmektedir (s. 153).

Somut olmayan kültürel miras müzeleri, klasik müzecilikten farklı olarak bağlamsal sergilemeyi ve kültürü bizzat yaşatarak sergilemeyi amaçlamaktadır. Bu görevi yerine getirirken, performans sanatları, dönemsel hikâyelendirilmiş etkinlikler sınıf veya galeri faaliyetleri, bilimsel araştırmalar, paneller, festivallerle gerçekleştirmektedir. İzleyicilerin, kullanıcı moduna geçmesini sağlayarak, tecrübe edinmeleri ve somut olmayan kültürel mirası deneyimlemelerine de yardımcı olunmaktadır (Nalcıoğlu, 2017:336).

Yaşayan yeni müzelerde, eser odaklıdan ziyade hikâye odaklı olma, keşfetme, rol alma, tasnif edebilme, arşivleme, geleceğe dair ön görü oluşturma, anlık duygusal geziler yerine kullanılabilir bir yaşam pratiğine dönüştürme, vb. pek çok teknik ve strateji dikkate alınmaktadır (Ölçer, 2013: 67). Bu sebeple kültürel mirasın korunmasında bireylere söz konusu kültürel birikimin sevdendirilmesi ve dolayısıyla korunma bilincinin aşılması amaçlanmaktadır. Ayrıca, somut ve soyut kültürel mirasın müzeler yoluyla farkındalık oluşturularak korunması yoluna gidilmektedir. Pratik aktivitelerin, deneyimin, aktarımın, keşiflerin ve hayatın özünü meydana getiren unsurların, kültürel mirasın korunması bilincinin geliştirilmesi adına temel bir takım kavramları meydana getirmesi sağlanabilmektedir. Erşen (2013)’in bu konudaki görüşü “kültürel varlıkların somut ve somut olmayan mirasını bütün yönleriyle sevmek, sahiplenme bilinci ise küçük yaşlarda edinilmelidir. Türkiye’nin sahip olduğu kültür ve doğa varlıklarının hızla kaybının önlenmesi için en etkin yolun anaokullarından başlanarak eğitimin her aşamasında bilinçlendirme sağlanması” gerektiğine inanmaktadır”(s.1). Şeklindedir.

Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ve farklı bir takım mercilerin, kültürel ve doğal mirasın korunması konusunda hassas olduğu dikkat çeken bir konudur. Bunun dışında incelemelerin odaklandığı bir alan diye de tanımlanmaktadır. Koruma ana teması, uluslararası zeminde tarihi çevre ve insan hakları ile birlikte değerlendirilmeye alınan bir olgudur (Özdemir, 2005: 20).

Arkeolojik ve kültürel miras alanlarını tehdit eden en önemli unsurlardan biri de defineciliktir. Bu anlamda, farkındalık geliştirme çalışmalarında hem Türkiye, hem de farklı coğrafyalardaki ülkelere büyük görev düşmektedir. Bu konuda ses getirmeye çalışan her ülkeden kurumlara, müesseselere bakıldı-

ğında; eğitimcilere ve ilgili tüm vatandaşlara yönelik broşür, vb. kitaplar oluşturmak, kısa film, jenerik, videolar üretmek, forum düzenlemek, aktiviteler ve anlamlı geceler düzenlemek, bilgi araçları geliştirmek, müsabakalar düzenlemek ve anıtsal yapılara gezi düzenlemek vb. etkinlikler sürdürdükleri görülmektedir. Yerel koruma bilinç oluşturma faaliyetleri, Türkiye’de okul ortamında uygulanan talimatları destekleyecek; daha küresel pratikler ise yine okullarda sürdürülen eğitime katkı sağlayacak açılımlar içermektedir. Devlet kurumları, özel yapılanmalar, akademik çevreler, sivil toplum kuruluşları, toplumu tarihi çevrenin korunması konularında bilinçlendirmeye çalışsalar bile, müzeler, bu konudaki devamlılık açısından daha fazla ön plana çıkabilmektedir. Zira müze yapılanmaları, sadece sanat eserlerinden oluşan bir kurum değil de farklı sosyal sorumlulukları bulunan mekânlardır (“Doğa ve Canlı Hayat İçin Doğa Tarihi Müzelerinin Önemi, 2019”).

Sonuç

Tarihi çevrenin önemi, medeniyetlerin karşılıklı etkileşimi ile hızlanarak hayat var olduğu sürece devam edecektir. Çevre bilinci toplumun gelişmişlik düzeyine paralel olarak, çeşitli etkenlerin karşılıklı temasları ile gelişmektedir. Bu anlamda yeni medya iletişim organlarının, STK’ların ve ailelerin sorumlulukları bulunmaktadır. Çevre hassasiyeti hayat devam ettikçe sürüp giden bir rota izlemektedir. Dolayısıyla erken çocukluk döneminden başlayan, tarihi çevre eğitimi büyük önem taşımaktadır (Ay, 2010: 77).

Eser muhafaza etme esnasında bulunan tüm insanların, korumayla alakalı alınan bütün küresel ve yerel kararlar hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Paydaşların, dava birlikteliği etmesi ve aynı frekanstan hareket etmeleri zəruridir.

Kentler ise bu insanlık birikiminin yaşayan kanıtları ve maddi öğeleridir. Afet tehlikeleri, kültür varlıklarının korunmasının önündeki önemli bir bariyer ve problemlerden biridir. Devamlılığı olan iyileşme, tahribatlara yönelik, toplumsal bilincin kazandırılması için sonuca ulaşılabilecek, kurumlar tarafından tasarlama aracılığıyla, her seviyedeki tehlike olabilecek unsurların giderilmesi ve güçlendirilmesine vesile olabilecek çalışmalarına olanak sağlanmalıdır. İklim koşullarının yaratmış kimyasal ve mekanik dejenerasyonu en aza indirmek bu anlamda ciddi tedbirler almak gerekmektedir. Her türlü kültürel değeri olan bulguların muhafaza edilmesi adına en azından lokal düzeydeki tüm farklı ülke mensuplarıyla bir takım çalıştayların düzenlenmesi amaçlanabilir.

Tarihi kentlerin korunması, aynı zamanda tarihi çevreninde korunmasını beraberinde getirmektedir. Yapılan tüm çabalar, sonraki nesillere daha güzel ve sağlıklı bir dünyayı bırakmayı hedeflemektedir. Tarihi çevre koruma kavramı, özellikle 21. yüzyılda devletlerin gitgide irtifa kaybına dönüşen milli değerlerini tekrar canlandırmak maksadıyla büyük bir önem kazanmıştır. Gerekli önlemler alınamaz ise zamanla anlamını yitirebilecek olan tarihi çevre bilinci, umumi bir sahiplik duygusunun gerilemesine sebebiyet verebilecektir. Bu vesileyle tarihinden bihaber yaşayan, geçmişiyile bugünü arasında köprü kurma yeteneği kalmamış kimliksiz, amaçsız bir toplum oluşması kaçınılmaz bir gerçek olarak kendini ifşa edebilecektir.

Kaynakça

- Altunsoy, A. (2005). *Kentsel Tarihi Çevre Koruma (Kars Üzerine Bir İnceleme)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi /Kamu Yönetimi Bölümü İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bursa.
- Ay, S. T. (2010). Sosyal bilgiler dersinde çevre bilinci kazandırmada medya ürünlerinden Yararlanmaya ilişkin öğrenci görüşleri. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, (1), 76-93.
- Aytek, A. İ. (2019).Doğa ve Canlı Hayat İçin Doğa Tarihi Müzelerinin Önemi, *Biyologlar.com* <https://www.biyologlar.com/doga-ve-canli-hayat-icin-doga-tarihi-muzelerinin-onemi>
- Ceran, Y. (2003). *Günümüzde Çevre*, Ankara: Çevre Bakanlığı Basımevi.
- Chakrabarti, R. (2006). (ed), *Environmental History Matters: Shikar, Subsistence, Sustainance and the Sciences*, Kolkata: Readers Service.
- Chakrabarti, R. (2007). (ed.), *Situating Environmental History*, Yeni Delhi: Manohar.
- Cinieri, V. Zamperini, E. (2013). Tarihi Yapılı Mirasın Sürdürülebilir Korunması İçin Yaşam Döngüsü odaklı yaklaşım. Boriani M., Gabaglio R., Gulotta D.(a cura di), *Online Proceedings of Conference Built Heritage Miras'tas*. 465-474.
- Dilli, R. (2014). Doğa tarihi müzelerinin eğitimdeki rolü, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (40).
- Erşen, E. A. (2013). Kırklareli kentinin korunmasında çocukların katılımı üzerine bir araştırma. *VIII. Uluslararası Sinan Sempozyumu*, 25-26 Nisan.
- Evrin, Ö. Ö. (2013). *Camekândan Canlı Performansa Somut Olmayan Kültürel Miras ve Müzeler Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği Türkiye Deneyimi*. Ankara: UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Yayını.
- Yenişehirlioğlu, F. (2002). *Yerel Yönetimler, Tarihi Kent Dokularının Korunması ve Geleceğe Taşınması*, Ankara: Kültür Bakanlığı Basımevi.

- Mahmut, G., Ekinci, Y. (2010). Tarihi Çevre Korumanın Yönetmel Boyutu ve Alan Yönetimi. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 19, Sayı 3, s.1-24.
- Gültekin, U. (2019).Arkeolojik farkındalık için yeni yollara ihtiyaç var, [http://www.agos.com.tr /tr/yazi/22414/arkeolojik-farkindalik-icin-yeni-yollara-ihitiyac-var](http://www.agos.com.tr/tr/yazi/22414/arkeolojik-farkindalik-icin-yeni-yollara-ihitiyac-var).
- Hacısalıhoğlu, Ö. (2013). *Ortaöğretim Görsel Sanatlar Eğitiminde Tarihi Çevre ve Müze Bağlayıcılığının İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Karadeniz, C., Özdemir, E. (2018). Hangi Müze? Müzecilikte Değişim ve Yeni Müzebilim, *MilliFolklor*, 30(120).
- Karataş, A. (2011). Çevre Bilincinin Geliştirilmesinde Doğa Tarihi Müzeleri'nin Rolü, *Akademikbakış dergisi*, sayı. 7.
- Mercin, L. (2015). Müzeler ve Toplum, Ankara, <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/Yrd.-Do%3%a7.-Dr.-Levent-MERC%4%b0N-M%3%9cZELER-VE-TOPLUM.pdf>.
- Uçar, M. (2014). İlköğretim Düzeyinde Kültür Varlığı ve Koruma Konularındaki Eğitiminin Etkinliği ve Sivil Toplum Örgütlerinin Eğitime Katkısının Değerlendirilmesi, *Megaron Dergisi*, 9(2):85-102.
- Nalcioglu, Z.S.B. (2017). Somut Olmayan Kültürel Miras Aktarımında Müze Eğitimi, *Müzik Oyun ve Eğlence Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Çalışmaları*, 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi.
- İnan, N. (2008). Jeolojik Miras ve Doğa Tarihi Müzeleri. *Bilim ve Teknik Dergisi*, 493.
- Resmi Gazete (1983). *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*. Ankara: Başbakanlık Basımevi 18113, 5879-5900.
- Özdemir, D. M. Z. (2005). Türkiye’de kültürel mirasın korunmasına kısa bir bakış. Planlama, 31, *TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını*.
- Vitiello M. (2012). *Prospettive ecologic heper il restauro. Riflessioniattorno ad alcunepa-rolechiave*, F. Angeli, Milano.
- Ünal,Z.G. (2014). *Kültürel Mirasın Korunması, İstanbul Valiliği, İstanbul Proje Koordinasyon birimi (İPKB) tarafından yürütülen, "İstanbul Sismik Riskin Azaltılması ve Acil Durum Hazırlık Projesi" (İSMEP)*, İstanbul: Rehber Kitabı.
- <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/>(Erişim Tarihi: 16.02.2022)
- <http://www.muzeder.org/v2/index.php/duyurular/702-sarat-projesi-yeni-doenemine-22-subat-ta-basliyor> (Erişim Tarihi: 19.03.2022)
- <https://icom.museum/en/news/icom-kyoto-2019-the-25th-icom-general-conference-booklet-is-out/>
- <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-110024/s-s-s.html>, (Erişim Tarihi: 16.02.2022)
- OECD JointSessio, <https://icom.museum/en/news/icom-kyoto-2019-museums-and-local-development-an-icom-oecd-joint-session/>,(Erişim Tarihi: 11.03.2022)
- <https://www.cekulvakfi.org.tr/>,(Erişim Tarihi: 12.03.2022).

Historic Environment: Museums for the Protection of Cultural Heritage

Health care and well-being in the areas within these museums in the 20th school are protected. The scientific purchase has been interpreted and covered under the auspices of a national park service, where the ownership place survives. It has been like a renovation of historical and natural landscapes as museums. Mystic Seaport, a maritime museum in Connecticut, the use of Ironbridge Gorge as a museum to interpret the cradle of the Industrial Revolution in England, and the restoration of the wall cities of Suzdal and Vladimir in Russia. In Australia "the heyday of the rush was recreated in the form of a gold rush. Sovereign Hill Park in the gold mining town of Ballarat. It served as an important warehouse for the Senegalese coast and has been restored as a historic site with a series of exhibits.

The 'curiosity' to be created by the first collectors was led by objects from the natural world and continued in this chapter in chapter nineteen. Today, museums still obsolete their collections of birds, mammals, fossils, and crustaceans – collections considered obsolete by many (even in the museum profession). But on a scale of biodiversity as a major environmental issue of the time, these collections and curators of natural history materials love a new trifle. Historical museums around the world have adopted a new philosophy of defense ethics.

New partners for the rise of environmentalism, central here in the 1960s; Museums complement the larger surrounding piece. Continuing over and above temperatures in the environment and temperature - the author continues. Eco museums, zoos, aquariums and botanical gardens are being studied. Museum buildings and museums are subjected to an 'environment' and are designed to make them environmentally friendly.

An evaluation system for buildings taking account of environmental, social and economic issues can be implemented through the use of life cycle criteria. Life cycle is defined as «The time interval from the beginning of design of the entity and the ending with its disposal» (Cinieri- Zamperini, 2013).

Nowadays the term "sustainability" often recurs in all areas of human activity related to production and management of material goods: beside a building methodology, the sustainability represents a life style (Vitiello, 2012, s.53 akt. Cinieri- Zamperini, 2013). The Brundtland Report, published in 1987, adopted a definition of sustainability as an equilibrium between the satisfaction of the present needs and the maintenance of possibility for future generations to meet their own needs, so proposing a sustainable development that should be

able to guarantee good living conditions in the long term. After that, in 1996 the conference of Kyoto enquired directly the building sector, because of its relatively heavy environmental impact¹; in the same year, at Istanbul (Habitat II conference) commitments for the application of sustainability in this sector were defined, and some aspects have already been taken for granted, as cultural responsibilities and training of building workers (Cinieri- Zamperini, 2013).

If the necessary precautions are not taken, the awareness of the historical environment, which may lose its meaning over time, may cause a regression of a general sense of ownership. On this occasion, the formation of an identityless, aimless society that lives unaware of its history and has no ability to bridge its past and present will reveal itself as an inevitable fact.